

Υπόθεση C-450/19

Αίτηση προδικαστικής αποφάσεως

Ημερομηνία καταθέσεως:

13 Ιουνίου 2019

Αιτούν δικαστήριο:

Korkein hallinto-oikeus (Φινλανδία)

Ημερομηνία της αποφάσεως του αιτούντος δικαστηρίου:

10 Ιουνίου 2019

Αναιρεσείουσα:

Kilpailu- ja kuluttajavirasto

**ΠΑΡΕΜΠΗΠΤΟΥΣΑ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ KORKEIN HALLINTO-OIKEUS
(ΑΝΩΤΑΤΟΥ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ, ΦΙΝΛΑΝΔΙΑ)**

Ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως

10 Ιουνίου 2019

... [παραλειπόμενα]

Αντικείμενο

Αίτηση προδικαστικής αποφάσεως ενώπιον του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης δυνάμει του άρθρου 267 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ)

Αναιρεσείουσα

Kilpailu- ja kuluttajavirasto (αρχή ανταγωνισμού και καταναλωτών)

Προσβαλλόμενη απόφαση

Markkinaoikeus (δικαστήριο αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού, Φινλανδία) 30 Μαρτίου 2016 ... [παραλειπόμενα]

Επίμαχο ζήτημα

1. Σε υπόθεση ανταγωνισμού ενώπιον του Korkein hallinto-oikeus (Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου), πρέπει να κριθεί κατά πόσον η πρόταση περί επιβολής προστίμου της Kilpailu- ja kuluttajavirasto (αρχής ανταγωνισμού και καταναλωτών) υπεβλήθη εμπρόθεσμα στο Markkinaoikeus (δικαστήριο αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού). Στο πλαίσιο της υποθέσεως, είναι ουσιώδες να εξεταστεί μέχρι ποίου χρονικού σημείου θεωρείται ότι εξακολουθεί να υφίσταται ενιαία παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού από τους ανταγωνιστές.
2. Στην εκκρεμή ενώπιον του Korkein hallinto-oikeus (Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου) δίκη, διάφοροι παράγοντες ασκούν επιρροή στην εκτίμηση της διάρκειας της παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού. Στο πλαίσιο εκδικάσεως της υποθέσεως, η Kilpailu- ja kuluttajavirasto (αρχή ανταγωνισμού και καταναλωτών) εντόπισε τέσσερα διαφορετικά χρονικά σημεία, μέχρι τα οποία θα μπορούσε, τουλάχιστον, να θεωρηθεί ότι εξακολουθεί να υφίσταται παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού. Με την παρούσα πρόταση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως ζητείται να διευκρινιστεί μέχρι ποιο χρονικό σημείο θεωρείται ότι υφίστανται οικονομικές επιπτώσεις και εξακολούθηση της παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού σε περίπτωση που ένας εκ των δύο μετεχόντων σε σύμπραξη έχει συνάψει, κατά τα συμφωνηθέντα στη σύμπραξη, σύμβαση έργου με μη μετέχοντα στη σύμπραξη φορέα, όταν το έργο ολοκληρώνεται περίπου δύομισι έτη μετά τη σύναψη της συμβάσεως έργου και, ακόμη και μετά την ολοκλήρωση του έργου, πραγματοποιούνται καταβολές από την εν λόγω σύμβαση. Το επίδικο έργο αφορά την κατασκευή γραμμής υψηλής τάσεως 400 κιλοβόλτ στη βόρεια Φινλανδία μεταξύ Keminmaa και Petäjäskoski, στο πλαίσιο διαγωνισμού του οποίου η σχετική σύμβαση ανατέθηκε σε έναν εκ των μετεχόντων στη σύμπραξη, την Eltel Networks Oy. Το προδικαστικό ερώτημα της υποθέσεως που παρατίθεται κατωτέρω αφορά το καθεστώς ανταγωνισμού που θεσπίστηκε με το άρθρο 101 της Συνθήκης για τη λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΣΛΕΕ). Στην πρόταση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως δεν εξετάζονται [σελ. του πρωτοτύπου 2] ζητήματα αποδείξεως που, εξάλλου, συνδέονται με την εκτίμηση της συμβάσεως βάσει του δικαίου του ανταγωνισμού.

Αντικείμενο της δίκης και κρίσιμα πραγματικά περιστατικά

3. Η Kilpailu- ja kuluttajavirasto (αρχή ανταγωνισμού και καταναλωτών) (στο εξής, επίσης: αρχή), με την πρόταση περί επιβολής προστίμου που κατατέθηκε στις 31 Οκτωβρίου 2014 στο Markkinaoikeus (δικαστήριο αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού), ζήτησε από το δικαστήριο να επιβάλει πρόστιμο ύψους 35 000 000 ευρώ σε βάρος της Eltel Networks Oy από κοινού και εις ολόκληρον με την Eltel Group Oy (στο εξής από κοινού, επίσης: Eltel).
4. Κατά την πρόταση της αρχής περί επιβολής προστίμου, η Eltel Networks Oy και η Eltel Group Oy παρέβησαν το άρθρο 4 του Laki kilpailunrajoituksista

(480/1992¹, νόμου περί ανταγωνισμού 480/1992), καθώς και το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, καθόσον συνήψαν συμφωνίες σχετικά με τις τιμές, τα περιθώρια κέρδους και την κατανομή των έργων σχεδιασμού και κατασκευής που αφορούν γραμμές μεταφοράς ηλεκτρικής ενέργειας υψηλής τάσεως στη Φινλανδία. Η ενιαία παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού από τους ανταγωνιστές διαπράχθηκε, κατά την πρόταση περί επιβολής προστίμου, με πλείονες συναντήσεις εκπροσώπων των ανταγωνιστριών εταιριών, κατά τις οποίες αντιμετωπίστηκαν και αναπτύχθηκαν περαιτέρω, κάποιες φορές από κοινού, εκτιμήσεις μελλοντικών συμβάσεων για γραμμές υψηλής τάσεως σε μορφή πίνακα, οι τιμές τους, τα περιθώρια κέρδους που επιτυγχάνονται από αυτές, καθώς και –ως προς ορισμένα έργα– το ζήτημα ποιος από τους δύο ανταγωνιστές θα εκτελέσει το έργο κατασκευής γραμμής υψηλής τάσεως. Κατά την πρόταση περί επιβολής προστίμου, η εν λόγω απαγορευόμενη συνεργασία μεταξύ των ανταγωνιστών άρχισε το αργότερο τον Οκτώβριο του 2004 και συνεχίστηκε αδιαλείπτως τουλάχιστον μέχρι τον Μάρτιο του 2011. Κατά την πρόταση περί επιβολής προστίμου, επρόκειτο για σύμπραξη που αφορούσε ολόκληρη τη Φινλανδία, η οποία μπορούσε να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατά την έννοια του άρθρου 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ.

5. Στις 31 Ιανουαρίου 2013 η Empower Oy –μία εκ των δύο μετεχόντων στη σύμπραξη– υπέβαλε στην αρχή αίτηση επιείκειας, βάσει της οποίας η αρχή κίνησε έρευνα σχετικά με τη συνεργασία που περιγράφεται στην πρόταση περί επιβολής προστίμου. Η αρχή δέχθηκε στις 31 Οκτωβρίου 2014 την επιεική μεταχείριση της εν λόγω εταιρίας βάσει της αιτήσεως, απαλλάσσοντάς την από το σύνολο των κυρώσεων.
6. Πελάτες για έργα κατασκευής γραμμών υψηλής τάσεως είναι ο διαχειριστής του κύριου δικτύου και οι διαχειριστές δικτύου σε περιφερειακό επίπεδο. Κατά την πρόταση περί επιβολής προστίμου, η δραστηριότητα του δικτύου ηλεκτρικής ενέργειας στη Φινλανδία αποτελεί φυσικό μονοπώλιο, δεδομένου ότι η κατασκευή αλληλοεπικαλυπτόμενων δικτύων ηλεκτρικής ενέργειας δεν είναι οικονομικά βιώσιμη. Ο μεγαλύτερος αναθέτων φορέας για έργα κατασκευής γραμμών υψηλής τάσεως είναι η Fingrid Oyj, στην οποία ανήκει το κύριο δίκτυο που χρησιμοποιείται στην κύρια μεταφορά ηλεκτρικής ενέργειας στη Φινλανδία, για την ανάπτυξη του οποίου είναι υπεύθυνη η ίδια και πελάτες της οποίας είναι επιχειρήσεις παροχής ηλεκτρικής ενέργειας, παραγωγοί ηλεκτρικής ενέργειας, καταναλωτές ηλεκτρικής ενέργειας και φορείς της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας. Τα έργα που αφορούν γραμμές υψηλής τάσεως περιλαμβάνουν τον σχεδιασμό και την κατασκευή. Οι συμβάσεις για την κατασκευή γραμμών υψηλής τάσεως έχουν συχνά μεγάλη διάρκεια· το ίδιο ισχύει και στην υπό κρίση υπόθεση. **[σελ. του πρωτοτύπου 3]**

¹ <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/1992/19920480>

7. Με την προσβαλλόμενη απόφαση της 30ής Μαρτίου 2016, το Markkinaoikeus (δικαστήριο αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού) απέρριψε την πρόταση περί επιβολής προστίμου λόγω παραγραφής.
8. Κατά την απόφαση του Markkinaoikeus (δικαστηρίου αρμόδιου για ζητήματα ανταγωνισμού), δεν επιτρέπεται να επιβληθεί πρόστιμο δυνάμει του άρθρου 22 του νόμου περί ανταγωνισμού (όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του από τον νόμο 318/2004)², μεταξύ άλλων, για παράβαση του άρθρου 4 του εν λόγω νόμου ή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, εάν η πρόταση δεν κατατεθεί ενώπιον του Markkinaoikeus (δικαστηρίου αρμόδιου για ζητήματα ανταγωνισμού) εντός πέντε ετών από την ημερομηνία κατά την οποία έπαυσε να υφίσταται ο περιορισμός του ανταγωνισμού ή κατά την οποία η αρχή έλαβε γνώση του περιορισμού του ανταγωνισμού. Το Markkinaoikeus (δικαστήριο αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού) έκρινε ότι, δυνάμει του εν λόγω άρθρου, δεν μπορεί να επιβληθεί σε βάρος της Eltel πρόστιμο βάσει της προτάσεως περί επιβολής προστίμου της 31ης Οκτωβρίου 2014, εφόσον η εταιρία είχε άρει τον περιορισμό του ανταγωνισμού μέχρι τις 31 Οκτωβρίου 2009.
9. Με την απόφασή του, το Markkinaoikeus (δικαστήριο αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού) έκρινε, περαιτέρω, ότι από τα έγγραφα που προσκόμισε η αρχή δεν μπορεί να συναχθεί ότι η εικαζόμενη παράβαση συνεχίστηκε καθ' οποιονδήποτε τρόπο μέχρι τις 31 Οκτωβρίου 2009 ή και πέραν της ημερομηνίας αυτής. Το δικαστήριο απέρριψε την πρόταση περί επιβολής προστίμου με την αιτιολογία ότι η πρόταση είχε κατατεθεί μετά την παρέλευση της προθεσμίας που ορίζεται στο άρθρο 22 του νόμου περί ανταγωνισμού.
10. Η Kilpailu- ja kuluttajavirasto (αρχή ανταγωνισμού και καταναλωτών) άσκησε αναίρεση κατά της αποφάσεως του Markkinaoikeus (δικαστηρίου αρμόδιου για ζητήματα ανταγωνισμού) ενώπιον του Korkein hallinto-oikeus (Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου) και ζήτησε την αναίρεση της αποφάσεως του δικαστηρίου και την επιβολή προστίμου ύψους 35 000 000 ευρώ σε βάρος της Eltel. Η αρχή θεωρεί ότι έχει προσκομίσει επαρκείς αποδείξεις ως προς τη συνέχιση του περιορισμού του ανταγωνισμού και ότι, επομένως, η πρόταση περί επιβολής προστίμου είχε υποβληθεί εμπροθέσμως.
11. Σε ό,τι αφορά την αίτηση για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως, η αρχή, με την πρόταση αναιρέσεώς της, προέβαλε ως απόδειξη για τη συνέχιση του περιορισμού του ανταγωνισμού ότι, πριν από την υποβολή των προσφορών, η Eltel είχε συνάψει συμφωνίες με την ανταγωνίστριά της Empower σχετικά με την τιμολόγηση των προσφορών των εταιριών στο πλαίσιο της προκηρύξεως του διαγωνισμού για τη σύμβαση έργου για την κατασκευή γραμμής υψηλής τάσεως 400 κιλοβόλτ Keminmaa-Petäjäskoski και ότι η απαγορευόμενη συνεργασία, όσον αφορά την εν λόγω σύμβαση, διήρκεσε τουλάχιστον μέχρι τις 12 Νοεμβρίου 2009. Σε συνδυασμό με τα λοιπά αποδεικτικά στοιχεία που η αρχή προσκόμισε, το γεγονός αυτό συνεπάγεται ότι η απόφαση του Markkinaoikeus (δικαστηρίου

² <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2004/20040318>

αρμόδιου για ζητήματα ανταγωνισμού) με την οποία απορρίφθηκε η πρόταση περί επιβολής προστίμου είναι εσφαλμένη.

12. Με την προσβαλλόμενη απόφαση, το Markkinaoikeus (δικαστήριο αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού) εκτίμησε τα πραγματικά περιστατικά κατά τρόπον ώστε, ακόμη και αν οι ειδικές εργασίες προγραμματισμού που προηγήθηκαν της συμβάσεως έργου Keminmaa-Petäjäskoski εμπίπτουν στο πεδίο της συμπράξεως, η σύμπραξη, ωστόσο, δεν επεκτείνεται στη μεταγενέστερη σύμβαση έργου που αφορά το ίδιο έργο κατασκευής γραμμής υψηλής τάσεως. Οι δε εργασίες προγραμματισμού έληξαν τον Ιανουάριο του 2007. **[σελ. του πρωτοτύπου 4]**
13. Η Fingrid Oyj, με την από 16 Απριλίου 2007 έγγραφη πρόσκληση που είχε συνταχθεί στην αγγλική γλώσσα, κάλεσε τους φορείς του κλάδου να υποβάλουν προσφορές για το έργο Keminmaa-Petäjäskoski. Κατά την πρόσκληση, οι προσφορές με κατ' αποκοπή τιμή έπρεπε να υποβληθούν έως την 5η Ιουνίου 2007. Στην πρόσκληση προς υποβολή προσφορών, ως ημερομηνία ολοκλήρωσης του έργου καθορίστηκε η 12η Νοεμβρίου 2009.
14. Την 4η Ιουνίου 2007 η Eltel υπέβαλε προσφορά για το έργο. Σε αυτή δηλώθηκε ότι το έργο θα ολοκληρωθεί στο σύνολό του το αργότερο μέχρι τις 12 Νοεμβρίου 2009 και θα παραδοθεί στον πελάτη.
15. Το έργο ανατέθηκε στην Eltel βάσει της προσφοράς της στο πλαίσιο του προαναφερόμενου διαγωνισμού. Κατά τα έγγραφα της δικογραφίας, την 19η Ιουνίου 2007 υπεγράφη η συναφθείσα μεταξύ Eltel και Fingrid Oyj σύμβαση για το επίμαχο έργο, την 12η Νοεμβρίου 2009 περατώθηκε το έργο και την 7η Ιανουαρίου 2010 καταβλήθηκε η τελευταία δόση για το έργο.
16. Όσον αφορά την υπό κρίση πρόταση προδικαστικής αποφάσεως, προκειμένου να διαπιστωθεί η διάρκεια του περιορισμού του ανταγωνισμού, απαιτείται να διευκρινισθεί μέχρι ποίου χρονικού σημείου θεωρείται ότι εξακολουθούν να υφίστανται οι οικονομικές επιπτώσεις της εικαζόμενης συμπράξεως και η παράνομη τιμολόγηση στο πλαίσιο κατασκευαστικού έργου μακράς διάρκειας, όπως αυτό που περιγράφεται ανωτέρω.

Εθνική νομοθεσία και σχετική εθνική νομολογία

17. Κατά το άρθρο 1 α του εφαρμοστέου στην κρινόμενη υπόθεση νόμου περί ανταγωνισμού, όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του από τον νόμο 318/2004³, εφόσον ο περιορισμός του ανταγωνισμού δύναται να επηρεάσει το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, εφαρμόζονται οι διατάξεις των άρθρων 81 και 82 της Συνθήκης για την ίδρυση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας (ΣΕΚ), νυν άρθρων 101 και 102 ΣΛΕΕ.

³ <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2004/20040318>

18. Κατά το άρθρο 4, παράγραφος 1, του νόμου περί ανταγωνισμού, όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του από τον νόμο 318/2004, απαγορεύονται συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και εναρμονισμένες πρακτικές μεταξύ επιχειρήσεων που έχουν ως σκοπό ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού σε σημαντικό βαθμό. Δυνάμει της παραγράφου 2, σημείο 1, του άρθρου απαγορεύονται ιδίως συμφωνίες, αποφάσεις ή πρακτικές, οι οποίες συνίστανται στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής ή στην κατανομή των αγορών ή των πηγών εφοδιασμού, κατά το σημείο 3 της εν λόγω παραγράφου.
19. Στα έγγραφα των νομοπαρασκευαστικών εργασιών του νόμου περί ανταγωνισμού ... [παραλειπόμενα], όσον αφορά το άρθρο 4 του νόμου, επισημαίνεται, μεταξύ άλλων, ότι το άρθρο αυτό καλύπτει επίσης την απαγόρευση των συμπράξεων κατά την υποβολή προσφοράς. **[σελ. του πρωτοτύπου 5]**
20. Κατά το άρθρο 22 του νόμου περί ανταγωνισμού, όπως ισχύει μετά την τροποποίησή του από τον νόμο 318/2004, δεν επιτρέπεται να επιβληθεί πρόστιμο, μεταξύ άλλων, για παράβαση του άρθρου 4 του νόμου ή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ εάν η σχετική πρόταση δεν κατατεθεί ενώπιον του Markkinaoikeus (δικαστηρίου αρμόδιου για ζητήματα ανταγωνισμού) εντός πέντε ετών από την ημερομηνία κατά την οποία έπαυσε να υφίσταται ο περιορισμός του ανταγωνισμού ή η αρχή έλαβε γνώση του περιορισμού του ανταγωνισμού. Από την αιτιολογική έκθεση του νομοσχεδίου για τον νόμο περί ανταγωνισμού ... [παραλειπόμενα] και ειδικά όσον αφορά το άρθρο 22, προκύπτει ότι η πενταετής προθεσμία παραγραφής πρέπει να είναι ίδια με εκείνη που ισχύει στο δίκαιο της Ένωσης.
21. Στις αποφάσεις του που περιλαμβάνονται στην επίσημη συλλογή της νομολογίας του (ΚΗΟ 2009: 83 και ΚΗΟ 2013: 8), το Korkein hallinto-oikeus (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο) δέχθηκε ότι, σε περίπτωση ενιαίας παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού, η πενταετής προθεσμία παραγραφής που προβλέπεται στο άρθρο 22 του νόμου περί ανταγωνισμού αρχίζει να τρέχει, το νωρίτερο, από την παύση της τελευταίας συμπεριφοράς που σχετίζεται με αυτή την ενιαία πράξη.
22. Εντούτοις, δεν εναπέκειτο στο Korkein hallinto-oikeus (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο) να αποφανθεί με ποιον τρόπο πρέπει να αξιολογούνται η διάρκεια και η παύση του περιορισμού του ανταγωνισμού σε περίπτωση που μετέχων σε σύμπραξη έχει συνάψει, κατά τα συμφωνηθέντα στη σύμπραξη, σύμβαση έργου με μη μετέχοντα στη σύμπραξη φορέα όταν το έργο ολοκληρώνεται μετά την πάροδο ετών από τη σύναψη της συμβάσεως έργου και, ακόμη και μετά την ολοκλήρωση του έργου, πραγματοποιούνται καταβολές από την εν λόγω σύμβαση.

Σχετικοί κανόνες του δικαίου της Ένωσης

23. Κατά το άρθρο 101, παράγραφος 1, ΣΛΕΕ, είναι ασυμβίβαστες με την εσωτερική αγορά και απαγορεύονται όλες οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες οι

αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς. Πρόκειται, ειδικότερα, για συμφωνίες, αποφάσεις και πρακτικές οι οποίες συνίστανται, κατά το στοιχείο α', στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών αγοράς ή πωλήσεως ή άλλων όρων συναλλαγής ή, κατά το στοιχείο γ', στην κατανομή των αγορών ή των πηγών εφοδιασμού.

24. Από το άρθρο 25, παράγραφος 1, στοιχείο β', του κανονισμού (ΕΚ) αριθ. 1/2003 (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1) του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της συνθήκης, προκύπτει ότι η προθεσμία παραγραφής για την επιβολή κυρώσεων σε περιπτώσεις παραβάσεων των κανόνων ανταγωνισμού του είδους που εικάζεται εν προκειμένω είναι πέντε έτη. Στην παράγραφο 2 του εν λόγω άρθρου ορίζεται ότι η παραγραφή αρχίζει από την ημέρα διάπραξης της παράβασης. Ωστόσο, αν μια παράβαση είναι διαρκής ή έχει διαπραχθεί κατ' εξακολούθηση, η παραγραφή αρχίζει από την ημέρα παύσης της παράβασης. **[σελ. του πρωτοτύπου 6]**
25. Κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου στην υπόθεση C-51/75, EMI Records, ECLI:EU:C:1976:85, όσον αφορά τη διάρκεια παραβάσεως, κρίθηκε επαρκές το γεγονός ότι στην περίπτωση συμπτύξεων που έχουν παύσει να ισχύουν, εξακολουθούν να παράγουν τα αποτελέσματά τους και μετά την τυπική παύση της ισχύος τους. Κατά την απόφαση, γίνεται δεκτό ότι μια σύμπραξη τότε μόνο θεωρείται ως εξακολουθούσα να παράγει τα αποτελέσματά της αν από τη συμπεριφορά των ενδιαφερομένων τους οποίους αφορά μπορεί να συναχθεί η ύπαρξη στοιχείων εναρμονισμένης πρακτικής και συντονισμού που προσιδιάζουν στη σύμπραξη και οδηγούν στο ίδιο αποτέλεσμα με εκείνο στο οποίο απέβλεψε η σύμπραξη (σκέψεις [29] και [30] της αποφάσεως).
26. Το Δικαστήριο, με την απόφασή του στην υπόθεση C-70/12 P, Quinn Barlo κ.λπ. κατά Επιτροπής, ECLI:EU:C:2013:351, επεσήμανε ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, όσον αφορά τη διάρκεια παραβάσεως, κατά το καθεστώς ανταγωνισμού που θεσπίστηκε με τα άρθρα 101 και 102 ΣΛΕΕ, οι οικονομικές επιπτώσεις των συμβάσεων ή οποιασδήποτε ανάλογης μορφής συνεργασίας ή συντονισμού έχουν μεγαλύτερη σημασία απ' ό,τι ο νομικός τους τύπος. Στην περίπτωση συμπτύξεων επιχειρήσεων που έπαυσαν να ισχύουν, η συνέχιση της παραγωγής των αποτελεσμάτων τους μετά την τυπική λύση τους αρκεί για να έχει εφαρμογή το άρθρο 101 ΣΛΕΕ. Επομένως, η διάρκεια της παραβάσεως καθορίζεται σε συνάρτηση με τη χρονική περίοδο κατά την οποία οι επιχειρήσεις που διέπραξαν την παράβαση επέδειξαν συμπεριφορά απαγορευόμενη από το εν λόγω άρθρο. Κατά συνέπεια, δύναται να συναχθεί ότι, για παράδειγμα, η παράβαση διήρκεσε καθ' όλη τη χρονική περίοδο κατά την οποία ίσχυσαν οι παράνομες τιμές (σκέψη 40 της αποφάσεως, όπου γίνεται παραπομπή στην προαναφερθείσα απόφαση που εκδόθηκε στην υπόθεση EMI Records και στην απόφαση που εκδόθηκε στην υπόθεση C-243/83, Binon, ECLI:EU:C:1985:284).

27. Η διάρκεια της παραβάσεως αποτέλεσε, επίσης, αντικείμενο της νομολογίας του Γενικού Δικαστηρίου (βλ., μεταξύ άλλων, αποφάσεις στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-147/09 και T-148/09, Trelleborg Industrie κατά Επιτροπής, ECLI:EE:T:2013:259, σκέψη 68, και στην υπόθεση T-449/14, Nexans France και Nexans κατά Επιτροπής, ECLI:EE:T:2018:456, σκέψη 129).

Σύνοψη των κυριότερων επιχειρημάτων των διαδίκων

28. Η Kilpailu- ja kuluttajavirasto (αρχή ανταγωνισμού και καταναλωτών), η οποία άσκησε αναίρεση ενώπιον του Korkein hallinto-oikeus (Ανωτάτου Διοικητικού Δικαστηρίου), υποστήριξε ότι η πρότασή της περί επιβολής προστίμου της 31ης Οκτωβρίου 2014 περιήλθε στο Markkinaoikeus (δικαστήριο αρμόδιο για ζητήματα ανταγωνισμού) εντός της προβλεπόμενης πενταετούς προθεσμίας. Η αρχή θεμελίωσε τη συλλογιστική της στο γεγονός ότι έως την 7η Ιανουαρίου 2010 [σελ. του πρωτοτύπου 7], όταν η Fingrid Oyj κατέβαλε την τελευταία δόση για την εκτέλεση του έργου, η προαναφερθείσα σύμβαση που αφορούσε το έργο κατασκευής Keminmaa-Petäjäskoski ήταν σε ισχύ και εφαρμοζόταν η παράνομη τιμολόγηση. Εναλλακτικά, ο περιορισμός του ανταγωνισμού έπαυσε νωρίτερα, την 12η Νοεμβρίου 2009, όταν περατώθηκε το έργο. Κατά την αρχή, μέχρι τις προαναφερθείσες ημερομηνίες, η σύμπραξη είχε οικονομικές επιπτώσεις στην αγορά, όπως καθορίζονται στη νομολογία του Δικαστηρίου και η Fingrid Oyj, ως πελάτης, υπέστη ζημία λόγω του τιμήματος της συμπράξεως που κατέβαλε.
29. Η αρχή υποστήριξε, επίσης, ότι οι επιπτώσεις που έχει μια σύμβαση συναπτόμενη με έναν μετέχοντα σε σύμπραξη σε εκείνον ο οποίος κατέβαλε το τίμημα που είχε συμφωνηθεί στη σύμπραξη είναι πολύ συγκεκριμένες και μακράς διάρκειας, δεδομένου ότι οι πληρωμές πραγματοποιούνται επί σειρά ετών ανάλογα με την πρόοδο του έργου. Κατά τη διάρκεια κάθε έτους κατά το οποίο ο πελάτης προέβαινε σε τμηματικές καταβολές για το κατασκευαστικό έργο που συμφωνήθηκε στη σύμπραξη οι δυσμενείς επιπτώσεις της συμβάσεως για το εν λόγω έτος αντικατοπτρίζονταν άμεσα στο κόστος της δραστηριότητας του πελάτη της μετέχουσας στη σύμπραξη επιχειρήσεως και, ως εκ τούτου, και στο οικονομικό αποτέλεσμα και, περαιτέρω, στη δραστηριότητα της επιχειρήσεως-πελάτη στην αγορά. Επειδή η Fingrid Oyj, κατά την ως άνω αρχή, κατέβαλε υπερβολικό τίμημα για το έργο, το υψηλό κόστος είχε, επίσης, επίπτωση στις τιμές των πελατών του διαχειριστή δικτύου, ήτοι στις τιμές που καταβάλλουν οι καταναλωτές ηλεκτρικής ενέργειας για τη μεταφορά της εν λόγω ενέργειας.
30. Η άποψη της Kilpailu- ja kuluttajavirasto (αρχής ανταγωνισμού και καταναλωτών) σημαίνει ότι η πρόταση της αρχής περί επιβολής προστίμου είχε ήδη κατατεθεί με το εν λόγω σκεπτικό εντός της πενταετούς προθεσμίας.
31. Η Eltel, από την πλευρά της, με τους προβαλλόμενους από την ίδια λόγους που συνδέονται με την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων, αμφισβήτησε ότι μεταξύ Eltel και Empower είχαν συναφθεί συμφωνίες όσον αφορά το έργο

Keminmaa-Petäjäsoski. Επιπλέον, η Eltel υποστήριξε ότι η διάρκεια της παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού πρέπει να εκτιμάται σε συνάρτηση με τη χρονική περίοδο κατά την οποία οι επιχειρήσεις που διέπραξαν την παράβαση επέδειξαν την απαγορευόμενη συμπεριφορά. Επομένως, πρέπει να γίνει δεκτό ότι η προθεσμία παραγραφής για έργα που προκηρύχθηκαν στο πλαίσιο διαγωνισμών υποβολής προσφορών αρχίζει κατά τον χρόνο υποβολής της προσφοράς. Η δε Eltel υπέβαλε την προσφορά της για την επίμαχη σύμβαση έργου την 4η Ιουνίου 2007.

32. Κατά την Eltel, στις περιπτώσεις στις οποίες η τιμή μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο διαπραγματεύσεως ακόμη και μετά την υποβολή της προσφοράς, η προθεσμία παραγραφής αρχίζει να τρέχει, εναλλακτικά, από τον χρόνο υπογραφής της οριστικής συμβάσεως για το οικείο έργο. Στην υπό κρίση υπόθεση, στις 19 Ιουνίου 2007, μεταξύ Fingrid Oyj και Eltel υπεγράφη σύμβαση σχετικά με την εκτέλεση του έργου. Κατά την Eltel, μετά την υποβολή της προσφοράς ή το αργότερο μετά την υπογραφή της συμβάσεως, η προσφερόμενη ή η συμβατικώς συμφωνηθείσα τιμή δεν έχει πλέον καμία επίπτωση στην αγορά, ακόμη και αν το εν λόγω έργο συνεχίζεται ή αν οι πληρωτέες δόσεις για αυτό εξακολουθούν να καταβάλλονται επί σειρά ετών. Κατά την Eltel, [σελ. του πρωτοτύπου 8] το ζήτημα του χρονοδιαγράμματος της προόδου του έργου ή του χρόνου πραγματοποίησεως της πληρωμής του έργου δεν έχει επίπτωση στον ανταγωνισμό στην αγορά, για τον λόγο ότι η συμφωνηθείσα τιμή δεν μεταβάλλεται πλέον κατά τη διάρκεια των γεγονότων αυτών. Κάθε διαφορετική ερμηνεία θα οδηγούσε σε αποτελέσματα τυχαία, απρόβλεπτα και ανεξάρτητα από τον περιορισμό του ανταγωνισμού, γεγονός που θα συνιστούσε παραβίαση της αρχής της ασφάλειας δικαίου.
33. Η αποδοχή της απόψεως της Eltel θα σήμαινε ότι η πρόταση περί επιβολής προστίμου από την Kilpailu- ja kuluttajavirasto (αρχής ανταγωνισμού και καταναλωτών) υπεβλήθη μετά την παρέλευση της προς τούτο προβλεπόμενης προθεσμίας, εφόσον καμία από τις περιστάσεις που προβάλλονται, κατά τα λοιπά, στην πρόταση περί επιβολής προστίμου δεν ασκεί επιρροή σε μεταγενέστερο χρόνο όσον αφορά την έκδοση αποφάσεως επί της υποθέσεως.

Ανάγκη εκδόσεως προδικαστικής αποφάσεως

34. Στο Korkein hallinto-oikeus (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο) δεν είναι γνωστή νομολογία του Δικαστηρίου σχετικά με τον προσδιορισμό των οικονομικών επιπτώσεων από την παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού υπό την έννοια του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και, κατά συνέπεια, σχετικά με τη διάρκειά της, σε περίπτωση που μετέχων σε σύμπραξη έχει συνάψει, κατά τα συμφωνηθέντα στη σύμπραξη, σύμβαση έργου με μη μετέχοντα στη σύμπραξη φορέα, όταν το έργο ολοκληρώνεται μετά την πάροδο ετών από τη σύναψη της συμβάσεως έργου και, ακόμη και μετά την ολοκλήρωση του έργου, πραγματοποιούνται καταβολές βάσει της εν λόγω σύμβασης. Το Korkein hallinto-oikeus (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο) φρονεί ότι χρήζει ερμηνείας από νομικής απόψεως κατά πόσον

μπορεί να θεωρηθεί ότι εξακολουθεί να υφίσταται παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού μέχρι την ημερομηνία της ολοσχερούς εκπληρώσεως των υποχρεώσεων πληρωμής από τη σύμβαση έργου που εμπίπτει στο πεδίο της σύμπραξης ή την ημερομηνία της ολοκληρώσεως του έργου, κατά την άποψη της Kilrailu- ja kulttajavirasto (αρχής ανταγωνισμού και καταναλωτών), ή κατά πόσον η παράβαση πρέπει να θεωρηθεί ότι παύει και ότι η προθεσμία παραγραφής αρχίζει να τρέχει από την υποβολή της προσφοράς για το έργο ή από την υπογραφή της συμβάσεως έργου, κατά την άποψη της Eltel.

35. Η νομολογία του Δικαστηρίου δεν φαίνεται να είναι απολύτως σαφής κατά την εκτίμηση της υπό κρίση υποθέσεως όσον αφορά το εν λόγω καίριο ζήτημα ερμηνείας. Το σκεπτικό που ανέπτυξε το Δικαστήριο στην προαναφερθείσα σκέψη 40 της αποφάσεως Quinn Barlo φαίνεται να συνηγορεί, λόγω της διατυπώσεώς της, υπέρ της απόψεως ότι οι οικονομικές επιπτώσεις ενός περιορισμού του ανταγωνισμού μπορούν να διαρκέσουν, για παράδειγμα, καθ' όλη τη χρονική περίοδο ισχύος των παράνομων τιμών. Ωστόσο, ο περιορισμός του ανταγωνισμού που εξετάζεται στην προαναφερθείσα απόφαση διαφέρει από τον περιορισμό του ανταγωνισμού στην υπό κρίση υπόθεση, από την απόφαση δε δεν καθίσταται σαφές εάν, κατά την εκτίμηση της διάρκειας της παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού και του ζητήματος της παραγραφής της προτάσεως περί επιβολής προστίμου, αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στην ολοκλήρωση του έργου με βάση τη σύμβαση και στη διάρκεια πραγματοποιήσεως πληρωμών στους συμβαλλομένους για το έργο σύμφωνα με τη σύμπραξη. **[σελ. του πρωτοτύπου 9]**
36. Από τη νομολογία του Δικαστηρίου συνάγεται ότι, κατά την εκτίμηση της διάρκειας της παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού, έχουν πρωταρχική σπουδαιότητα οι οικονομικές επιπτώσεις της αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμπεριφοράς και όχι ο νομικός της τύπος. Κατά τη νομολογία, οι οικονομικές επιπτώσεις του περιορισμού του ανταγωνισμού κατά παράβαση του άρθρου 101 ΣΛΕΕ εξακολουθούν να ισχύουν ακόμη και αν η σύνθετη παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού που θεωρείται ενιαία πράξη μεταξύ των ανταγωνιστών έχει ήδη τυπικά λήξει. Κατά το Korkein hallinto-oikeus (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο), δύναται να υποστηριχθεί ότι η παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού, όπως η σύμπραξη κατά την υποβολή προσφοράς, εξακολουθεί να υφίσταται έως ότου ο αντισυμβαλλόμενος που ζημιώνεται από τη σύμπραξη καταβάλει στο σύνολό του το συμφωνηθέν στο πλαίσιο της συμπράξεως παράνομο τίμημα, δεδομένου ότι το κατασκευαστικό έργο που συμφωνήθηκε στη σύμπραξη, όσον αφορά την τιμή, έχει καθ' όλη την περίοδο αυτή οικονομικές επιπτώσεις στη δραστηριότητα του αντισυμβαλλόμενου της μετέχουσας στη σύμπραξη εταιρίας.
37. Από την άλλη πλευρά, θα μπορούσε να υποστηριχθεί, επίσης, ότι η νομολογία εμμέσως συνηγορεί υπέρ της απόψεως που διατύπωσε η Eltel κατά την οποία, στην περίπτωση έργων που προκηρύσσονται στο πλαίσιο διαγωνισμού με υποβολή προσφορών, ο προσδιορισμός των τιμών ή οι επιπτώσεις τους στον ανταγωνισμό εξακολουθούν να υφίστανται μέχρι την υποβολή της προσφοράς ή

τη σύναψη της οριστικής συμβάσεως. Μετά το χρονικό αυτό σημείο, υποστηρίζεται ότι η τιμή της προσφοράς ή της συμβάσεως δεν έχει πλέον επιπτώσεις στην αγορά, ακόμη και αν το ίδιο το έργο βρίσκεται σε εξέλιξη.

38. Η υπό κρίση υπόθεση αφορά τις οικονομικές επιπτώσεις και τη διάρκεια μιας εικαζόμενης παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού. Δεν πρόκειται για υπόθεση αποζημιώσεως για την οποία, κατά την εθνική νομολογία (ΚΚΟ 2016:11), όσον αφορά την έναρξη της προθεσμίας παραγραφής, θεωρείται ως καίριο χρονικό σημείο της επελεύσεως ο χρόνος συνάψεως της συμβάσεως και όχι ο χρόνος καταβολής του τιμήματος αγοράς σύμφωνα με τη σύμβαση.
39. Δεδομένου ότι, από όσα γνωρίζει το Korkein hallinto-oikeus (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο), στη νομολογία του Δικαστηρίου δεν περιλαμβάνεται καμία απόφαση στο πλαίσιο της οποίας να έχει αποφανθεί το Δικαστήριο επί του ζητήματος της παραγραφής παραβάσεως των κανόνων ανταγωνισμού σε εικαζόμενη υπόθεση συμπράξεως που βασίζεται, όπως εν προκειμένω, σε απαγορευόμενη συνεργασία κατά την υποβολή προσφοράς, κρίνεται απαραίτητο στο πλαίσιο της υποθέσεως να υποβληθεί αίτηση προδικαστικής αποφάσεως. Μολονότι κατά την ενδελεχή εξέταση της διάρκειας του παρόντος περιορισμού του ανταγωνισμού λαμβάνονται υπόψη και περιστάσεις διαφορετικές από αυτές που αναφέρονται στην παρούσα αίτηση προδικαστικής αποφάσεως, η άποψη του Δικαστηρίου επί του ερμηνευτικού ερωτήματος ασκεί καθοριστική επιρροή για τη νομική αξιολόγηση της διάρκειας και των οικονομικών επιπτώσεων του περιορισμού του ανταγωνισμού και, συνεπώς, για την απόφαση σχετικά με το κατά πόσον η πρόταση περί επιβολής προστίμου της Kilpailu- ja kuluttajavirasto (αρχής ανταγωνισμού και καταναλωτών) υποβλήθηκε εντός της προς τούτο προβλεπόμενης προθεσμίας.

... [παραλείπόμενα] [σελ. του πρωτοτύπου 10]

Προδικαστικό ερώτημα

Το Korkein hallinto-oikeus (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο) αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο, δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, το ακόλουθο προδικαστικό ερώτημα:

Μπορεί να ερμηνευθεί το καθεστώς ανταγωνισμού που θεσπίζεται με το άρθρο 101 ΣΛΕΕ υπό την έννοια ότι, σε περίπτωση που μετέχων σε σύμπραξη έχει συνάψει σύμβαση έργου με μη μετέχοντα στη σύμπραξη φορέα με βάση τα συμφωνηθέντα στην εν λόγω σύμπραξη, η παράβαση των κανόνων ανταγωνισμού, λόγω των οικονομικών επιπτώσεων που αυτή προκαλεί, εξακολουθεί να υφίσταται καθ' όλο το χρονικό διάστημα εκπληρώσεως των συμβατικών υποχρεώσεων ή συνεχίσεως των πληρωμών στα συμβαλλόμενα μέρη για το έργο, ήτοι έως το χρονικό σημείο καταβολής της τελευταίας δόσεως για το έργο ή, τουλάχιστον, έως το χρονικό σημείο της ολοκλήρωσεως του έργου,

ή πρέπει να θεωρηθεί ότι η παράβαση των κανόνων του ανταγωνισμού εξακολουθεί να υφίσταται μόνο μέχρι την ημερομηνία κατά την οποία η επιχείρηση που διέπραξε την παράβαση υποβάλλει προσφορά για το οικείο έργο ή συνάπτει σύμβαση για την εκτέλεσή του;

Μετά την κοινοποίηση της προδικαστικής αποφάσεως του Δικαστηρίου επί του ανωτέρω ερωτήματος, το Korkein hallinto-oikeus (Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο) θα αποφανθεί οριστικά επί της διαφοράς.

... [παραλειπόμενα] **[σελ. του πρωτοτύπου 11]** ... [παραλειπόμενα]

ΕΓΓΡΑΦΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ